

MEVLÂNÂ ARAŐTIRMALARI

3

Editör:

Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU

AKAĐ

Mevlânâ Araştırmaları 3

Mevlânâ Araştırmaları Derneęi Bilim Kurulu

Dr. Nazif Öztürk

Doç. Dr. Hicabi Kırlangıç

Doç. Dr. Derya Örs

Prof. Dr. Adnan Karaismailoęlu

Redaktör

Yrd. Doç. Dr. Bilal Çakıcı

Akçaę Yayınları: 958

Türk Halk Edebiyatı: 56

ISBN: 978-975-338-959-4

©Bu kitabın bütün hakları Akçaę A.Ş.'ne aittir.

Kapak: Emin Bebek

Sayfa Düzeni: Akçaę Dizgi Ünitesi

Baskı: Erek Matbaası - 342 31 01

1. Baskı / Ankara 2009

Kültür Bakanlığı Yayıncılık

Sertifika No: 11382

Akçaę Basım Yayım Pazarlama A.Ş.

Tuna Cad. No. 8/1 Kızılay-Ankara

Tel: (312) 432 17 98 – 433 86 51

Faks: 432 28 52

www.akcag.com.tr

akcag@akcag.com.tr

BURDUR MEVLEVÎHÂNESİ ŞEYHLERİNDEN FEDAÎ DEDE

Bilal Çakıcı *

GİRİŞ

XVI. yüzyıl, Osmanlı devletinin her alanda olduğu gibi edebî alanda da gelişme gösterdiği bir dönemdir. Bu gelişmede, devletin sanata bakış açısının önemi büyüktür. Başta padişah olmak üzere şiirle yakından ilgilenen devlet büyükleri, çevrelerinde birtakım sanat ortamlarının oluşmasını sağlamışlar, sanatçıları maddî ve manevî olarak desteklemişlerdir. Bu yüzyılda, yaşadığı dönemde büyük ün kazanmış ve sonraki yüzyıllarda da gündemde kalarak etkisini sürdürmüş önemli şairler yetişmiştir. Divan edebiyatı konusunda yapılan genel değerlendirmelerin ekseninde çoğunlukla bu dönemin ünlü şairleri olmuştur. Halbuki adları fazla duyulmamış, ikinci plânda kalmış şairlerin de yaşadıkları dönem, içinde buldukları edebî anlayış ve çevre açısından bir önemi vardır ve az ya da çok bunun ortaya konması bir gerekliliktir. Böylece bir dönem, bütün olarak ve eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilme imkânı bulacak ve edebiyat tarihi içerisindeki gerçek yerini almış olabilir. Bu amaçla hazırladığım “Fedaî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni” adlı doktora tezime⁴¹ kütüphanelerde iki nüshası bulunan *Fedaî Divanı*'nın tezkirelere göre Fedaî mahlasını kullanan 7 divan şairinden hangisine ait olduğunu tespit etmiş; buna ilişkin olarak “Metinden Hareketle Edebiyat Tarihi: Fedaî Divanı Örneği” başlıklı bir de bildiri sunmuştum.⁴² Bu yazıda ise, Burdur Mevlevîhânesinde şeyhlik vazifesinde de bulunmuş olan Fedaî'nin hayatı ve edebî kişiliğiyle ilgili bilgilere; onun Mevlânâ ve Mevlevîliğe dair şiirlerine yer verilecektir.

* Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

⁴¹ Bilal Çakıcı, *Fedaî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Doktora Tezi, Ankara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.

⁴² *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu (23-24-25-26 Ekim 2007) Bildirileri*, Isparta 2008, s. 149-154.

FEDAÎ'NİN HAYATI

Adı ve Mahlâsı

Fedâî'nin hayatı hakkında bilgi bulunan kaynaklar, onun adının "Muhammed" olduğu konusunda birleşmektedir. Sâkîb Dede, *Sefîne*'de biyografisini "Hâzret-i Fidâîlî Muhammed Dede"⁴³ başlığı altında vermekte; Esrar Dede, "nâm-ı girâmîleri Muhammed'dür"⁴⁴, Ali Enver ise "nâm-ı âlîleri Muhammed ve ..."⁴⁵ ifadeleriyle onun adının Muhammed olduğunu kaydetmektedirler. Sâkîb Dede Divâne Muhammed Çelebi'nin Fedâî ile görüşmesini anlatırken, şairin adını "Muhammed Şüfî" olarak belirtmektedir.⁴⁶

Şairin Divâne Muhammed Çelebi'ye intisap ettiği ve ondan hilafet aldığı ileride *Tarikati ve Görevi* bölümünde de bahsedileceği gibi şair hakkında bilgi veren kaynaklarda geçmektedir. Fedâî'nin Mevlevîlerin hilafet şeceresindeki yeri de bir belge olarak önemlidir. Mevlânâ'dan sonraki halifeler zincirini veren *silsile-nameler* bilgi bakımından güvenilirliği olan kaynaklardır. Abdülbaki Gölpınarlı'nın kitabına aldığı bu *hilafet-namelerin* birinde şairin adı "Fedâî Mustafa Efendi" olarak anılmaktadır.⁴⁷

Şairin mahlâsı "فدایى" dir. Bu kelime, *Kâmûs-ı Türki*'de "fidâî"⁴⁸, *Redhouse* ve Devellioğlu sözlüğünde "fedâî"⁴⁹ biçiminde geçmektedir. Devellioğlu, kelimenin aslının "fidâî" olduğunu da kaydeder. *Burhân-ı Kâttî*'de "fidâî" biçiminde geçen kelimenin halk dilinde "fedâî" olarak kullanıldığı belirtilmektedir.⁵⁰ *Deh-hudâ* ise kelimeyle ilgili bilgileri *Burhân-ı Kâttî*'den aktarmakta ve kelimeyi "fidâî" ve "fedâî" olarak harekelemektedir.⁵¹

Divan'ın her iki nüshası da harekeli olduğu için mahlâsın nasıl kullanıldığı konusundaki tereddüt ortadan kalkmaktadır. Mahlâs, şairin adının geçtiği Latin harfli kaynaklarda her ne kadar "Fedâîlî veya Fedâî" olarak belirtilmişse de nüshalarda "Fidâî" biçimindedir.

Abdülbaki Gölpınarlı, şaire bu mahlâsın Divâne Muhammed Çelebi tarafından verildiğini *Sefîne*'yi kaynak göstererek söylemektedir.⁵² Ancak *Sefî-*

⁴³ *Sefîne*, C.2, s. 12.

⁴⁴ *Esrar Dede*, s. 414.

⁴⁵ *Semâ-hâne-i Edeb*, s. 186.

⁴⁶ *Sefîne*, C.1, s. 30.

⁴⁷ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 403. Şairin silsiledeki yeri şu biçimde geçmektedir: "...ve ü Divânî Muhammed Efendi-râ ve ü Fedâîlî Mustafa Efendi-râ ve ü Hızır Şâh Çelebî-râ..."

⁴⁸ *Kâmûs-ı Türki*, İstanbul 1317, s.984.

⁴⁹ *Redhouse*, s. 382; *Devellioğlu*, s.303

⁵⁰ *Burhân-ı Kâttî*, s. 255.

⁵¹ *Deh-hudâ*, "fidâî" maddesi.

⁵² Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 120.

*ne'*deki bilginin şairin doğrudan mahlâsı ile ilgili olduğu düşüncesinde değilim. Fedâî'nin fedakârlığından söz edildikten sonra Divane Muhammed Çelebi ile karşılaşmalarının ve onu herkesçe bilinen özverisi sebebiyle *biyâ fidâyî-i mâ bâş u pâ-dâş niger* (Gel sen bizim fedaîmiz ol ve karşılık gör!) diyerek tarikatine davet etmesinin anlatıldığı bölüm şöyledir:

"...kerem-i meydân-ı fidâyî-vâr ve pervâne-kirdâr her dem huzûr-ı 'âlîlerinde pergâr-ı ber-kâr olup pür-cüş-ı neş'e-i hîdemât ve hevâ-yı mîzbânî olmağla deryâ-yı kerem-i gâvşâneleri cüş-âver-i sâhil-i hüsn-i nazar ve kân-ı luţf-ı kuţbâneleri 'aţâ-güster-i sâ'il-i yümn-i nefes olup *biyâ fidâyî-i mâ bâş u pâ-dâş niger* mazmûn-ı 'inâyet-meşhûnıyla da'vet ve rişte-keş-i bî'at buyurup..."⁵³

Görüldüğü gibi bu metin şairin mahlâsını almasıyla değil, onun tarikate girişiyle ilgilidir. Şairin bu mahlâsı, onun herkesçe bilinen özverisinden dolayı aldığı anlaşılmaktadır.

Memleketi

Fedaî, Hamid Sancağına bağlı Burdur kasabasındandır. Bu durum *Seffîne*'de "livâ-i Hamîd muzâfâtı ve Burdur-nâm kaşabadan..."⁵⁴, *Esrar Dede*'de "livâ-yı Hamîd'de Burdur-nâm kaşaba ahâlîsinden iken..."⁵⁵ ve *Semâ-hâne-i Edeb*'de ise "kendileri Hamîd ilinde Burdur kaşabasındandır."⁵⁶ biçiminde ifade edilmektedir.

Divan'da "Hamîd" ismi, Şehzade Korkud medhinde söylendiği dolaylı olarak anlaşılan bir Farsça kasidede,

Mîr-i bahşî husrev-i mîrân-ı Sancağ-ı Hamîd
Şöhre-i şaff-ı dilrân-ı zemân vâlâ-yı 'îd(*Divan*, Farsça Şiirler VI/8)⁵⁷
biçiminde geçmektedir.

Mesleği

Şairin mesleğiyle ilgili olarak bilgi veren tek kaynak *Seffîne*'dir. Eserde "... muhterifin-i hayyâkînden"⁵⁸ olup..."; Fedâî'nin Divane Muhammed Çe-

⁵³ *Seffîne*, C.1, s. 31.

⁵⁴ *Seffîne*, C.2, s. 12.

⁵⁵ *Esrar Dede*, s. 413.

⁵⁶ *Semâ-hâne-i Edeb*, s. 185.

⁵⁷ Örnek olarak verilen şiirler, adı geçen doktora tezimizin "Tenkitli Metin Bölümü"nden alınmıştır. Bu şiirlerin sonunda yay ayrıç içinde verilen kısaltmalardan "K" kasideyi; "G" gazeli; "Mus." Musammatları belirtmektedir. Musammatlar dışındaki şiirlerde rakamlardan ilki şiir numarasını, ikincisi de beyit numarasını; musammatlarda ise ilk numara bend numarasını, ikincisi de mısra numarasını göstermektedir.

⁵⁸ "Hayyâk" Arapça bir kelime olup dokümacı anlamına gelmektedir (bkz.: *Redhouse*, s. 468; *Deh-Hudâ*, "hayyâk" maddesi).

lebi ile karşılaşmalarının anlatıldığı, eserin bir başka yerinde de “... tã’ife-i pây-bâfândan⁶⁰ Muhammed Şüfi-nâm bir şâdık-ı şâfi-nijâduñ...”⁶¹ ifadeleri yer almaktadır. Buna göre şairin Burdur kasabasında dokumacılıkla uğraşan biri olduğu anlaşılmaktadır.

Mezhebi, Tarikati ve Şeyhliği

Fedâî’nin, sünnî olduğu kimi beyitlerdeki ifadelerinden anlaşılmaktadır:

Tamâm oldı bu üç kısım uş tatarsa *mezheb-i Sünnî*
Sevüp buyurduğın tutsun bi-lâ-‘aks ol ki mâyildür
(*Divan*, Kıtâ XL/5)

Niçe bir bu keşret-i baḡs-i hulûlî cebr ile
Ferd ol iy *Sünnî* ilâhî ittihâduñ var iken
(*Divan*, G. CLXXVI/7)

Şah Kulu isyanında dergâhı yakılan şairin Yavuz Sultan Selim övgüsünde yazdığı bir kasidesinde şıayı “ilhâd” ve “küfür” kelimeleriyle anması da ehl-i sünnete bağlılığını gösterir:

Kim durur ol kâmi‘-i ilhâd u rafz u küfr ü şirk
Taht u tâc-ı dîn-i İslâm u cihânuñ ecderi
(*Divan*, K. XXXII/45)

Mevlevîliği ise, özellikle Mevlânâ medhinde söylediği bir murabbaından açıkça anlaşılmaktadır. Bu mütekerrir murabbain ilk bendi,

Sırr-ı Hâkḡ u Muştafâ vü Murtażâ genc-i ‘ulüm
Kıtb-ı ‘âlem meḡar-i eḡraf-ı keşşâf-ı hümüm
Müşterî-ḡalî‘ ‘utârid-siret ü beyzâ-ḡudüm
Ḥazret-i şeyḡüm Celâle‘d-dîn-i Mevlânâ-yı Rüm
(*Divan*, Mus. III/1)

biçimindedir. 19 bentten oluşan bu şiirde şair, her bendin sonunda “Ḥazret-i şeyḡüm Celâle‘d-dîn-i Mevlânâ-yı Rüm” diyerek Mevlânâ’ya bağlılığını ifade etmektedir.

Fedâî, “pîr” redifli

Şad selâm olsun saña iy luḡf u cüduñ kâni Pîr
İy kemâl-i ḡayr u iḡsân ile ḡalkuñ câni Pîr

⁵⁹ *Sefîne*, C.2, s. 12.

⁶⁰ Farsça birleşik sıfat olan “pây-bâf” kelimesi “kumaş dokuyan kimse” demektir (bkz.: *Burhân-ı Kâti*, s. 580)

⁶¹ *Sefîne*, C.1, s. 30.

matla'lı gazelinde de Mevlânâ'ya seslenmektedir (*Divan*, G. LXIX/1);

Demî k'ez-mihr-i ân mevlâ şeh-i mevlâyîyân rakşad
Be-şevkeş İn zemîn ber-cüşed u heft âsmân rakşad
(*Divan*, Farsça Şiirler VIII/1)

matla'lı şiirinde de semâ'dan bahsetmektedir.

Mevlânâ ve Mevlevîlikle doğrudan ilgili olan bu şiirleri dışında Fedâî, bazı şiirlerinde de Bahâeddîn Veled, Mevlânâ, Şems, Sultan Veled, Ulu Arif Çelebi isimlerine yer vermektedir. Bu beytlerden bazıları şöyledir:

Hem sırr-ı Mevlânâ vü Şems evlâd u aşhâb-ı yakîn
Hem kuţb-ı 'âlem kim anı kalb-i imâmân eyledüñ
Cem' eyle Mevlânâ vü Şems evtâd u kuţb u cem' ile
Tahte'l-livâda cânı çün müştâk u h'âhân eyledüñ
(*Divan*, K. IV/71,73)

Sultân-ı Şems-i 'âlem ü Sultân Veled hem ol
'Arif ki nûr-ı çeşm-i Huzâvendigâr' dur

K'ol Hâzret-i Muhammed-i Belhî'dür ad ile
Ma'nîde sırr-ı Hâzret-i Perverdigâr' dur
(*Divan*, K. VI/35-36)

Sâkıb Dede şairin Mevlevîliğini,

"...ni'met-i gayr-i müterakķibe-i teşrîf-i Hâzret-i fâhru'r-ricâl ve zaħru'l-abdâl ile resîde-i 'îd ü kadr-i ikbâl ü iclâl-i ser-efrâz-ı tâc ü hil'at-i hilâfet-i Mevleviyye olup..."⁶² ifadeleriyle dile getirirken Esrar Dede ve *Semâ-hâne-i Edeb* yazarı Ali Enver, onun hilafet zincirindeki yerini ve intisap ettiği kişiyi belirtmektedirler:

"...Hâzret-i Sultân-ı Ebu's-seyf kuddise sırruhu'n-nürânî cenâb-ı celâdet-me'âblarına intisâb ile..."⁶³

"... Hâzret-i Ebu's-seyf Sultân-ı Dîvânî'ye intisâb ve anuñ şeref-i şöhetleriyle ticâret-i ma'neviyye iktisâb itmişlerdür..."⁶⁴

Bu ifadelerde "Hâzret-i fâhru'r-ricâl ve zaħru'l-abdâl", "Sultân-ı Ebu's-seyf", ya da "Hâzret-i Ebu's-seyf Sultân-ı Dîvânî" biçiminde anılan kişi, Mevlevî'liğın Anadolu'daki yayılmasında önemli bir rol üstlenmiş olan Di-

⁶² *Sefîne*, C.2, s. 12.

⁶³ *Esrar Dede*, s. 413-414.

⁶⁴ *Semâ-hâne-i Edeb*, s. 186.

vane Muhammed Çelebi'dir.⁶⁵ Şair, Divane Muhammed Çelebi'ye intisap etmiş, kısa sürede onun büyük iltifatını kazanarak halifesi olmuş ve Burdur'da bir dergâh yaptırarak orada şeyhlik hizmetini yürütmüştür.⁶⁶

Sâkıb Dede'nin anlattıklarına göre Fedâî, Mevlevî tâliplerinin gözdesi olmuş, onların yetişmesi için büyük uğraşlar vermiş ve irşad görevi sırasında gerek davranışları, gerekse sözleri dolayısıyla ilişkide bulunduğu kimselerin övgüsünü kazanmıştır. Şiirleri, bütün akl-ı selim sahipleri ve şair yaratılışlı kişilerce beğenilmiş, elden ele dolaşır olmuştur.⁶⁷

Seyahatleri

Fedâî'nin Bağdat'a gittiği, orada başta Fuzulî olmak üzere bazı Iraklı şairlerle görüştüğü, onlarla karşılıklı şiir söyledikleri, hatta Fuzulî'nin Fedâî'nin bir gazelini tanzir ettiği *Esrar Dede* ve *Semâ-hâne-i Edeb*'de verilen bilgiler arasındadır.

Bu durumu Esrar Dede,

"... Hikâyet olunur ki eşnâ-yı seyâhât-i dâr u diyârlarında Dârü's-selâm-ı Bağdâd'a varup Fuzülî-i Bağdâdî ve sâ'ir şu'arâ-yı 'Irâk tetebbu'-ı âşâr-ı laîfeleriyle temettü' itmişlerdür..."⁶⁸

Ali Enver ise,

"... Mümâ ileyh seyâhatle Bağdâd'a gidüp Fuzülî-i Bağdâdî ve sâ'ir şu'arâ-yı 'Irâk ile hem-bezm-i şöhbet-i müşâ'ere olmuş ve hattâ gâzel-i âtilerine Fuzulî bir nazîre söylemişdür..."⁶⁹ biçiminde ifade etmektedirler.

Fedâî Divanı'nda bulunmayan söz konusu gazel *Sefîne*'de de örnek olarak verildiği halde, bu eserde Fuzulî ile nazire ilişkisinin olduğundan söz edilmemektedir; ayrıca şairin Bağdat'a gittiğine ilişkin bir bilgi de yoktur.

Şiirlerinde Bağdat'a gittiğine ilişkin açık bir bilgi bulunmayan şairin aşağıdaki beytinde onun hacca gittiği ifade edilmektedir:

⁶⁵ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 101. Gölpınarlı, Divane Muhammed Çelebi'nin "Sultan-ı Divanı" olarak bilinmesini, "Divane" lakabından uydurulduğu biçiminde bir yorumla açıklamaktadır (s.103)

⁶⁶ Şairin şeyh olduğu şiirlerinden de anlaşılmaktadır. Divandaki ilk gazelin matla'ı da bunu gösterir:

B'ismi'llâh itdüm uş sühan-ı 'ışka ibtidâ

Ben 'ışka 'ışk eri baña çün itdük iktidâ (G. I/1)

⁶⁷ *Sefîne*, C.2, s. 12.

⁶⁸ *Esrar Dede*, s. 414-415.

⁶⁹ *Semâ-hâne-i Edeb*, s.186.

Tâ ki farz oldu tavâf-ı Ka'be tavf itdüm hem-In
Şimdi farz uş ıalb-i meksürüñ tavâfidur baña

(*Divan*, G. IV/8)

Ayrıca şairin aşağıda ilk bendi verilen "Medh-i Ka'be-i Mu'azzama Şerrefeha'llâh" başlıklı 9 bentlik mütekerrir murabba'ından, onun hacca gitmiş biri olarak izlenimlerini ve önerilerini okuyucuya aktardığı görülmektedir:

Bağ iy cân 'ibret ile gör nişânın rüy u der-gâhuñ
Açılca çeşm ü püşt olsa muñ'i ıalb-i ağâhuñ
İdinüp kuñl u püştübân gubârın bârın ol râhuñ
Dil ü cândan temâşâ kı l cemâlin Ka'betu'llâh'uñ

(*Divan*, Mus. II/1)

"Getürdi" redifli gazelinin aşağıdaki beytinde ise Fedâî, Şam ve Mısır'ı dolandığını söylemektedir:

Tapuñdan ayrılalı Şâm u Mısır'ı cümle tolandum
Mağabbetüñ yine bu mülke bî-ıarâr getürdi

(*Divan*, G. CCXXXVI/8)

Gazel boyunca uzun bir ayrılıktan sonra sevgilisine/hâmisine döndüğünü ifade eden şairin bu beytinde geçen Şam ve Mısır'ı, uzak diyarlar olması dolayısıyla mecâzî bir anlamda kullandığı söylenebilir. Bu ifade gerçek anlamıyla da kullanılmış olabilir. Bu durumda onun Bağdat'a da uğramış olması ihtimalinden söz edilebilir:

Ölümü

Fedâî, Burdur'daki şeyhlik görevini, hemen hemen ölümüne kadar sürdürmüştür.⁷⁰ Ömrünün son zamanlarında artık görevini yerine getiremeyecek duruma gelmiş, görevini Ubeyd Dede'ye devrederek bütünüyle uzletti tercih etmiş ve Burdur'da ölmüştür. Mezarının görev yaptığı dergâhın arsasında olduğu *Sefîne*'de kayıtlıdır.⁷¹

⁷⁰ "kaşaba-i merkümede zât-ı şerifleri için hânkâh binâ olup ilâ-âhiri'l-'ömr ol cilve-gâh-ı 'âllide ihvân-ı şafâ ve hullân-ı vefâ ve müsâ'ade-i rüzgâr-ı pür-cefâ ile kâm-rân-ı 'ış-i h'ış olmuşlardur" *Sefîne*, C.2, s. 12.

⁷¹ Şairin Ubeydullah Dede ile ilişkisi *Sefîne*'de uzun uzun anlatılmaktadır. Rivayete göre, Hamid Sancağının ileri gelenlerinden olan Dede, Fedâî'nin kısa sürede büyük iltifatlara mazhar olarak şeyhliğe yükselmesinin dedikodulara sebep olması üzerine onunla biraraya gelmiş ve olayın aslını araştırmaya başlamış. Kısa sürede eleştirilerin yersiz olduğunu anlamış sohbetlerine devam etmiş ve maddî manevî varlığıyla şeyhin hizmetinde bulunmuştur. Fedâî'nin ömrünün son günlerinde artık sohbet etmeye gücünün kalmadığı bir sırada ondan görevi devralmıştır (bkz.: *Sefîne*, s.12-13).

Mizacı

Fedâî, Mevlevîlik yoluna girdiği günden ölümüne kadar istikrarlı bir yaşam sürmüş, her zaman varını yoğunu görevi uğruna feda etmiştir. Sâkıb Dede, onun çağrıldığı toplantılarda kimseyi rahatsız etmeden boş bulunduğu bir yere oturduğunu, kendisine saygıyla yer gösterildiğinde ise “Hiç kimse bize ‘şöyle buyur şuraya otur’ demesin diye dervişlik ve kanaat köşesini istedik” anlamına gelen bir beyitle karşılık verdiğini ve her hareketinde dervişçe tavırlarıyla herkesin gönlünde yer edindiğini aktarmaktadır.⁷²

Şairin Tezkirelerdeki Biyografileri

Burdurlu Fedâî hakkında birinci dereceden bilgi bulunan kaynaklar, Sâkıb Dede (ö. 1148/1735)’nin *Sefîne*’si, Esrar Dede (ö. 1211/1796)’nin *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevlevîyyesi* ve Ali Enver’in *Semâ-hâne-i Edeb*’idir (eserin yazılış tarihi: 1309/1891).

Burada söz konusu her üç eserde Fedâî ile ilgili yer alan bilgilerin çevri-yazılı metinlerinin birarada verilmesi uygun olacaktır.

Sâkıb Muştafâ Dede, *Sefîne-i Nefîse fi-Menâkıbi’l-Mevlevîyye* Hâzret-i Fidâyî Muhammed Dede⁷³

Sâbıkan Hâzret-i Ebu’s-seyf küddise sırruhu’l-‘azîzüñ miyâne-i menkabe-i nefîselerine ta’biye ve tazmîn olundığı üzre fuqarâ-yı şüfiyyeden ve livâ-yı Hamîd muzâfâtı ve Burdur nâm kaşabadan muhterifin-i hayyâkinden olup ni’met-i gayr-i müterakqibe-i teşrif-i Hâzret-i fahru’r-ricâl ve zahru’l-abdâl ile resîde-i ‘İd ü kadr-i ikbâl ve iclâl-i ser-efrâz-ı tâc ü hil’at-i hilâfet-i Mevlevîyye olup kaşaba-i merķūmede zât-ı şerifleri için hânķâh binâ olup ilâ-âhîri’l-‘ömr ol cilve-gâh-ı ‘âlîde ihvân-ı şafâ ve hullân-ı vefâ ve müsâ’ade-i rüzgâr-ı pür-cefâ ile kâm-rân-ı ‘İş-i h’İş* olmuşlardır. Lâkin ba’de bürhetin mine’z-zamân re’İsü’l-melâhîde Şeytân Kulu hürüşında ol buķ’a-yı mübârekeye âteş işâbet idüp miyâne-i tâht u süht-ı memâlik-i ehl-i sünne de ol dağ muhterik ve harâb olmuşdur. Mes’üldür ki yine bir Rahmân kulu zuhûriyle ma’mûr ve cilve-gâh-ı ‘âşıkân-ı Mevlevî ola. Ol çerâğ-efrûhte-i nûr-ı gavş-ı a’zamî rüşenâ-yı çeşm-i cân-ı tâlibân-ı Mevlevî ve niçe kâbilân-ı

⁷² “... ve ‘âdet-i haseneleri med’ü oldukları mecâlisi teşriflerinde hâli olan hayyizi işgâl ve aḥbâbı teḳaddüm ü te’ahḥunı ‘adem-i işgâl olmağın ikrâmen ve ihtirâmen teklif-i terakḳî olınca, beyt:

Ez-ân dervîşî vü künc-i kanâ’at şud heves mâ-râ
K’ez-âncâ hayyiz İncâ şın nekned hîç kes mâ-râ

mefhûm-ı laîfîyle muḳâbele buyurup hayyiz ü nişestlerinde ve ârâm u cünbişlerinde tavri-ı dervîşâneleri dil-firîb-i şerif ve vazî’ ü aḥlâḳ-ı haseneleri dil-nişîn-i pîr ü cevân olmağla zât-ı şerifleri merkez-i dâ’ire-i maḥabbet olmuş idi.”(*Sefîne*, s. 13).

⁷³ *Sefîne*, s. 12-13.

* Metinde “hoş” biçimindedir.

mağâm-ı teslîm ü ihlâsı irşâd-ı râh murâd idüp ol havâlide şît-i kemâl-i hâl-i
 ‘ibret-me’âlleri semîrû’l-mecâlisi’r-refî’a ve âşâr-ı fi’liyye vü kavliyyeleri
 pesendide-i fihûl-i inşâf-sîret ve ‘ale’l-huşûş mîzbânî-i yek-şebe ile nâ’il
 oldukları ‘inâyât-ı bî-nihâye miyânında gül-deste-i manzûmeleri dest-be-
 dest-i kümmel-i zevi’l-‘ukûli’s-selîme ve tahsîn-kerde-i tîbâ’-ı müstakîme
 olmuşdur ki teberrûken ve teyemmünen mahzâ eşer-i te’şîr-i hüsn-i nazar-ı
 pîr-i dest-gîrleridür, gâzel:

Ta’ne-i düşmenden idüp ictinâb
 ‘Arz-ı cemâl eylemez ol âf-tâb

Şun bize sâkî içelüm bâdeyi
 Oldı gönül hânesi gamdan harâb

Bekleyelüm gel der-i mey-hâneyi
 Bir kapudan şâyed ola fetî-i bâb

‘Ömr akârşu gibidür fi’l-meşel
 Cismün o şu üzre yürür bir habâb

Yapsa gönül hânesini ol şanem
 Ka’be’ye varmak kadar eyler şevâb

Kılsa Fidâyî işigünde mağâm
 Gökde melekler diye ni’me’l-me’âb

Egerçi dîvân-ı ma’rûfî menkûl ve mer’î degüldür. Lâkin beyne’l-fuqarâ ve’l-
 ahîbbâ nazm-ı laîf-i sâlikâneleri mecâlis-ârâ ve mehfâfil-pîrâdur. Fi’l-vâkı’
 mazhar oldukları ‘inâyet-i bî-gâyet-i nâ-gâha nazar olındukda her ne kadar
 vaşflarında mübâlağa olınsa müsteb’ad degüldür ve ne maqûle kerâmet ve
 ma’rifet nakl iderler ise şâyeste-i şenâ-yı baht-ı Hudâ-dâdlarıdır. Mervîst ki
 ricâl-i Tarîkât-i ‘Aşkıyye-i Şemsiyye-i Celâliyye’den mazhar-ı âşâr-ı
 kudsiyye Hzret-i ‘Ubeydu’llâh Dede cenâbı evlâd-ı kibâr-ı kuzât-ı dînden
 ve eşraf-ı a’yân-ı livây-ı Hamîd’den olup lâkin Şeyh Fidâyî hakkında merd-i
 nâ-dân yek-şebe mîzbânî ile zümre-i merdân ve meşâyih-i râz-dândan olmak
 niçe mağall-i i’tikâd ve mevrîd-i taşdîk olmaya şâyândur diyen gürûh-ı
 tereddüden olup ol maqûle müsteb’id-i feyz-i nâ-gâh olanlara *leyletün
 te’tînâ kânet Leyletü’l-Kadr ve Leyletü’l-Kadri hayrun min-elfi şehîr* nefis-i
 nefsü’l-emrîleriyle cevâb-ı cevâbü’l-eşkâl-fermâ olmuş iken yine kâzî-i
 merkûm mücâb olmayup bir şeb şoşbetinde ahhâb ile mesâvî-i Hzret-i
 Şeyh-i müşârun ileyhe mütevağgil olup gâfilâne âfil-i mağrib-i hayâl
 oldukda kendüyi destinde bir cürre-bâz şikâr-gâhda müşâhede ve havâle-i

şikârda cürre-bâzını tûfl-i güyâ şüretine mütemeşsil mu'ayene idüp *ve-mâ huliqtü li's-şayd ve'l-cerh* edâsın lehçe-i faşîha-i âdemiyye ile ta'rîz-serâ olduğu ba'de'l-intibâh bâ'is-i ta'accüb-i hayret-fezâ olmağla taḥmîn-i 'arz ve taleb-i ta'bîr şadedinde müteveccih-i huzûr-ı şeyḥ-i mezkûr olup henüz feth-i kelâm ve taḥrîr-i merâm itmeden *tebeddül-i mâ çün taḥavvül-i cürre-bâz-ı şumâst ve-mâ hüve 'ale'llâhi bi-'azîz* 'unvânıyla keşf-i şüret-i ru'yâ ve beyân-ı sırr-ı irâdet-i Mevlâ eyledüklerinde kâzî-i mâziyyü'z-zikrûn sîret-i sâbıkası müteḥavvil-i şüret-i inşâf u irâde olup cümle-i müstersidîn-i dâ'ire-i inâbetlerinden ve muḳîmîn-i maḳâm-ı ḥidmetlerinden olmağla râh-ı ihlâşlarında bezl-i mâl ve şarf-ı mevcûd eyleyüp behre-yâb-ı şemere-i sülûk-ı tarîkat ve ḥişşemend-i intisâb-ı mülûk-ı ḥaḳîkât olup ferzend-i ercmendleri ve maḥdûm-ı hünermendleri olan 'Ubeydu'llâh'ı daḥî külâh-puş-ı inâbet ve peymâne-nüş-ı peymân-ı irâdet idüp kehfü'l-amân-ı sâye-i vilâyetlerinde rehâ-yâb-ı berzah-ı inkâr ve müstes'ad-i neyl-i ni'met-i ikrâr olmuşlardır *tübâ lehüm ve ḥüsni me'âb*. Naklest ki Ḥâzret-i Şeyḥ Fidâyî ḳuddise sırruhu'l-'azîzüñ evvel ü âhiri hem-reng olup leyle-i tevbelerinde ne rûtbe fidâ-yı mevcûd eylediler ise tamâmen nevbet-i ḥilâfetlerinde daḥî sâlik-i râh-ı fidâ olup ḥidmet-i ihvân u fuḳarâda mâlen ve bedenen ve himmeten ve nezâreten tekâsül-nümâ olmayup cümle-i ḥizâne-i vücûd u mevcûdını vaḳf-ı muvâsât-ı ḥullân itmişdür. *Ve'l-cüdu bi'l-mevcûdi yestaḥlifü faẓli'l-Vedûd ve yesteclibü'l-vefâ'i bi'l-'uhûd* mâ-şadaḳı olmuş iken yine 'ale'd-devâm nazm:

*Çü zerre gerçi ḥaḳîrem be-bîn be-devlet-i 'ışk
Ki der-hevâ-yı ruḥet çün be-mihr peyvestem*

*Çegüne ser zi-ḥacâlet ber-âverem ber-dust
Ki ḥidmeti be-sezâ ber-neyâmed ez-destem*

Mazmûn-ı teşekkür ve ma'zeret-i meşhûn ile niyâz-ı pür-süz u güdâz ve ta'lim-i daḳîka-i âdâb-ı maḥâzır-ı şâhân-ı râz buyururlar idi ve hem-vâre mülâḥaza-i ḥaḳâret-i sâbıka ve mu'ayene-i 'inâyet-i lâḥıka ile mânend-i Ayâz muḳîm-i 'atebe-i niyâz ve pür-cüş-ı vecd ü neşâṭ ve ḥoş-ḥâl-i şükr-i mevâhib-i Feyyâz-ı bî-enbâz olmağla teşrifât-ı fütûḥ-ı şürî vü ma'nevî tevârüd ü tetâbu' idüp be-her sâl âsitâne-i Ḥâzret-i Sultân-ı Ebu's-seyf'e hedâyâ-yı behiyye ile rû-mâl ve müstefîz-i baḳiyye-i âmâl olurlar idi ve südâgerân-ı bâzâr-ı şıdk u ḥulûşa *bi-re'si'l-mâl nazrati'r-ricâl* fehvâsiyla pend-fermâ olup intizâr-ı 'inâyet-i nâ-gâha terḡib iderler idi. Nazm:

*Hiç negşed nefis-râ cüz zill-ı pîr
Dâmen-i ân nefis küş-râ sâḥt-gîr*

*Çün be-glrl saht-i ân tevflk-i hüst
Der-tu her kuvvet ki âyed cezb-i üst*

*Zıll-ı ü ender-zemîn çün küh-ı Kâf
Rûh-ı tu sı-mürğ bes 'âlî-şavâf*

*Der-beşer rû-püş kerdest âf-tâb
Fehm kon va 'llâhu a'lem bi's-şavâb*

Ve 'âdet-i haseneleri med'û oldukları mecâlisi teşriflerinde hâli olan hayyizi işğal ve aḥbâbı tekaddüm ü te'ahḥurı 'adem-i işğal olmağın ikrâmen ve ihtirâmen teklif-i terakki olunca, beyt:

*Ez-ân dervîşî vü künc-i kanâ'at şud heves mâ-râ
K'ez-âncâ hayyiz incâ şin nekned hiç kes mâ-râ*

mefhüm-ı laîfîyle muḳâbele buyurup hayyiz ü nişestlerinde ve ârâm u cünbişlerinde şavr-ı dervîşâneleri dil-firib-i şerîf ve vazî' ü aḥlâk-ı haseneleri dil-nişîn-i pîr ü cevân olmağla zât-ı şerîfleri merkez-i dâ'ire-i maḥabbet olmuş idi. Naklest ki medîh-i zât-ı ḥamîdleri velvele-endâz-ı qarîb ü ba'îd ve sâye-i ğayret-mâyeleri menâşsa-i vüfud-ı zevi'l-'uhûd ve nazar u nefesleri ğâyetü'l-mes'ûl-i derdmendân-ı zâhir ü bâḫm ve pertev-i irşâdları reh-nümâ-yı sâlikân-ı şuruk-ı 'aliyye-i Aḥmediyye olmağla galebe-i iştihâr ve izdihâm-ı züvvâr vaqt-i şafvet-qarînlerine gerd-i keder resân olmak ihtiyâtına binâ'en ihtiyâr-ı 'uzlet-i külliyye idüp güşe-i vahdet-hânelerinden kıyâm ve halka-i şohbet-i aḥbâba ku'uddan bîzâr olup 'Ubeyd Dede Ḥazret-i pür-firâsetlerin veliyy-i 'ahd ve vâsıta-i hall ü 'aḳd idüp sâl-i fidâda fidâ-yı baḳıyye-i bûd idüp eslâf-ı 'aliyye civârına mülḥaḳ olmuşlardur ve âsitâne-i sa'âdetlerinde defn olunup ḥâlen 'arşa-i ḥaliye-i ḥânḳâhlarında merḳad-i münevverleri mezâr-ı şığâr u kibâr ve müteberrik-i ahâli-i diyârdur. *Ṭayyeba'llâhu te'âlâ turbetehû ve şerrefe fi'l-kevni rutbetehû âmîn yâ Mu'ın bi-ḥurmeti rahmeten li'l-'âlemîn.*

Esrâr Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye

Fidâyî Dede⁷⁴

Nâm-ı girâmîleri Muḥammed'dür. Livâ-yı Ḥamîd'de Burdur nâm kaşaba ahâlisinden iken Ḥazret-i Sultân-ı Ebu's-seyf ḳuddise sırruhu'n-nürânî cenâb-ı celâdet-me'âblarına intisâb ile beyt:

*Yek nazar fermüd müsteşnâ şudem z'ebnâ-yı cins
Seg ki şud manzûr-ı Necmü'd-dîn segân-râ serverest*

⁷⁴ Esrar Dede, s. 413-415.

mazmûnı bedîdâr ve yek-şebe şohbetleriyle nâ'il-i bizâ'a-i 'ulûm-ı bi-gâye ve vâsıl-ı maķâmât-ı bi-nihâye olup vaţanlarında Mevlevî-hâne binâ itdiler ve 'ârifân u sâlikâna şeyh-i dâna oldılar. Lâkin hânķâh-ı mezbûr ki zâtlarına binâ olmuşdı Sâķıb Efendi buyururlar ki ba'de bürhetin mine'z-zamân re'îsü'l-melâhîde Şeytân Kulu hurûşında ol buķ'aya âteş işâbet idüp miyâne-i tâht u süht-ı memâlik-i ehl-i sünnede ol daķı muhterik ve harâb olmuşdur. Mes'uldür ki yine bir Rahmân kulu zuhûriyla ma'mûr ve cilve-gâh-ı 'âşikân-ı Mevlevî ola. Hikâyet olunur ki eşnâ-yı seyâhât-i dâr u diyârlarında Dârü's-selâm-ı Bağdâd'a varup Fuzûlî-i Bağdâdî ve sâ'ir şu'arâ-yı 'Irâķ tettebbu'-ı âşâr-ı laţifeleriyle temettü' itmişlerdür. Bu ğazel-i 'ârifânelerine Fuzûlî'nüñ nazîresi vardır. Ğazel:

Ṭa'ne-i düşmeden idüp ictinâb
'Arz-ı cemâl eylemez ol âf-tâb

Şun bize sâķl içelüm bâdeyi
Oldı gönül hânesi ğamdan harâb

Bekleyelüm gel der-i mey-hâneyi
Bir ğapudan şâyed ola feth-i bâb

'Ömr akarşu gibidür fi'l-meşel
Cismüñ o şu üzre yürür bir ğabâb

Yapsa gönül hânesini ol şanem
Ka'be'ye varmak ğadar eyler şevâb

Ķılsa Fidâyi işiginde maķâm
Ķökde melekler diye ni'me'l-me'âb

Sâbıķu'l-menķabe 'Ubeydu'llâh Dede küçek mürebbâları olup hâmil-i sırr-ı muķaddesleri olmuşdur. Toķuz yüz seksen beş senesi Şâhidî ĳuddise sırruhü cenâblarıyla bile 'azm-i şâhid-i maķsad buyurup 'ömrleri seksen beş olmaĳla fidâ lafzı 'aded-i sâl-i zâd u bûdlarıdır ve merķad-i münevverleri hâlâ 'arşâ-i hâliye-i hânķâh-ı muhterikalarındadır.

'Ali Enver, *Semâ'-hâne-i Edeb.*
Fidâyi Dede⁷⁵

Nâm-ı 'âlîleri Muħammed ve kendileri Ĵamİd ilinde Burdur ĳaşabasındandır. Ĵazret-i Ebu's-seyf Sulţân-ı Dîvânî'ye intisâb ve anuñ

⁷⁵ *Semâ-hâne-i Edeb*, s. 185-187.

şeref-i şohbetleriyle ticâret-i ma'neviyye iktisâb itmişlerdür. Vatanlarında binâ eyledükleri hânkâha şeyh olup ba'de vefâtihi hânkâh-ı mezkûr Şeytân Kulu tarafından tahrib idilmişdür. Mümâ ileyh seyâhatle Bağdâd'a gidüp Fuzûlî-i Bağdâdî ve sâ'ir şu'arâ-yı 'Irâk ile hem-bezm-i şohbet-i müşâ'ere olmuş ve hattâ gazel-i âtilerine Fuzulî bir nazîre söylemişdür:

Ta'ne-i düşmenden idüp ictinâb
'Arz-ı cemâl eylemez ol âf-tâb

Şun bize sâki içelüm bâdeyi
Oldı gönül hânesi gamdan hârâb

Bekleyelüm gel der-i mey-hâneyi
Bu kapudan şâyed ola fetih-i bâb

'Ömr akârşu gibidür fi'l-meşel
Cismüñ o şu üzre yüzer bir habâb

Yapsa gönül hânesini ol şanem
Ka'be'ye varmak kadar eyler şevâb

Kılsa Fidâyî ışiginde makâm
Gökde melekler diye ni'me'l-me'âb

Allâh için mümâ ileyh Fuzûlî-akrân bir şâ'ir-i sühân-dân oldukları şu gazel-lerinden müstebândur. Tokuz yüz seksen beş senesi fidâ târihinde ya'nî seksen beş yaşında olduğu hâlde fidâ-yı cân itmişdür.

EDEBÎ KİŞİLİĞİ:

Kaynaklarda Fedâî'nin Şiiri

Fedâî hakkında ne yazık ki dönemin tezkirelerinde bir bilgiye rastlanamamaktadır. Şair hakkında bilgi veren ilk kaynak, bibliyografik bir eser niteliğindeki *Keşfü'z-zünûn*'dur. Bu eserde doğal olarak onun edebî kişiliğine ilişkin herhangi bir değerlendirmeye yer verilmemiştir.

Şairin biyografisine daha geniş yer veren ilk kaynak, ondan yaklaşık iki yüzyıl sonra yazılmış ve Mevlevî şairlerini konu alan *Sefîne-i Nefîse fi-Menâkıbi'l-Mevleviyye* adlı tezkiredir. Mevlevî ulularını ve şairlerini *menkabe* üslûbuyla ele alan bu eserde Fedâî'nin yaşam öyküsü uzunca bir bölümde anlatılmasına rağmen edebî kişiliğine ilişkin bir bilgi ve yoruma yer verilmemiştir.

Şairin *Divanını* görmediğini, onun Mevlevîler arasında okunagelen “sâlikâne” şiirleri bulunduğunu belirten⁷⁶ yazar, olgun insanlar tarafından elden ele dolaştırılan ve onların beğenisini kazanan bu şiirlerin Mevlânâ etkisi ile yazıldığını kaydeder.⁷⁷

Yine Mevlevî şairlerini konu alan ve büyük ölçüde *Sefîne*deki bilgilere dayanan *Esrar Dede Tezkiresi* ile bu tezkirenin bir özeti niteliğinde olan *Sema-hâne-i Edeb* adlı eserde de Fedâî'nin edebî kişiliğine ilişkin kaydadeğer bir bilgi olduğu söylenemez. Esrar Dede, şairin Bağdat'a gittiğini ve orada başta Fuzulî olmak üzere Bağdatlı şairlerle görüşüğünü ve Fuzulî'nin Fedâî'nin bir gazeline nazire söylediğini kaydetmektedir.⁷⁸ Bu bilgiler, *Sema-hâne-i Edeb*'de de aşağı yukarı aynı biçimde aktarıldıktan sonra, söz konusu gazelinen hareketle şairin Fuzulî ile eşdeğer olduğu yolunda bir değerlendirme yapılmaktadır.⁷⁹

Söz konusu gazelin *Fedâî Divanında* bulunmadığını, gazelin gerek içerik gerekse biçim ve söyleyiş bakımından bu şairin gazellerine benzemediğini belirtmek gerekir. *Sefîne*'de onun Bağdat'a gittiğini ve Fuzulî ile ilişkisini çağrıştıracak herhangi bir bilgi bulunmadığı hâlde *Esrar Dede Tezkiresinde* ve *Sema-hâne-i Edeb*'deki bu bilgilerin kaynağı konusunda bir yargıya varmak mümkün değildir. *Divan* içeriği ve Fedâî'nin üslubu doğrultusunda bakıldığında, bu bilgilerin Esrar Dede'nin de “hikâyet olunur ki...” sözünden de anlaşılacağı gibi dervişler ve muhibler arasında dolaşan bir söylentiden ibaret olduğunu belirtmek pek de yanlış olmaz.

Fedâî'nin Şiir Hakkındaki Görüşleri

Fedâî, *Ğazeliyyât* bölümünün daha ilk şiirinde gazelden ne anladığı, şiirle neyi amaçladığı konusunda bilgiler vermektedir. Ona göre gazel *aşk sözüdür*. Aşkla kastedilen ise *ilahî aşktır*. O hâlde gazel yani *aşk sözü* Tanrı aşkını dile getirmeli, bu sözler, *visal ehline* ilahî güzelliği ve olgunluğu gösteren bir ayna olmalıdır.

⁷⁶ “...Egerçi divân-ı ma'rûfî menkûl ve mer'î degüldür. Lâkin beyne'l-fuqarâ ve'l-aşibbâ nazm-ı laţf-i sâlikâneleri mecâlis-ârâ ve mehâfil-plrâdur...” (*Sefîne*, s. 12).

⁷⁷ “...gül-deste-i manzûmeleri dest-be-dest-i kümmel-i zevi'l-'uqûli's-sellme ve tahsinkerde-i ıbbâ'-ı müstakîme olmuşdur ki teberrüken ve teyemmünen mahzâ eşer-i te'sîr-i hüsn-i nazar-ı plr-i dest-gîrleridir...” (*Sefîne*, s. 12)

⁷⁸ “... hikâyet olunur ki eşnâ-yı seyâhât-i dâr u diyârlarında Dârü's-selâm-ı Bağdâd'a varup Fuzûll-i Bağdâdî ve sâ'ir şu'arâ-yı 'Irâk tetebbu'-ı âşâr-ı laţfeleriyle temettü' itmişlerdür. Bu gazel-i 'arîfânelerine Fuzûll' nûñ nazîresi vardır.” (*Esrar Dede*, s. 414).

⁷⁹ “...Mümâ ileyh seyâhatle Bağdâd'a gidüp Fuzûll-i Bağdâdî ve sâ'ir şu'arâ-yı 'Irâk ile hem-bezm-i şohbet-i müşâ'ere olmuş ve hattâ gazel-i âtilerine Fuzûll bir nazire söylemişdür...”

“Allâh için mümâ ileyh Fuzûll-akrân bir şâ'ir-i sühân-dân oldukları şu gazellerinden müstebândur.” (*Sema-hâne-i Edeb*, s. 186-187).

B'ismi'llâh itdüm uş *sühân-ı 'ışka* ibtidâ
Ben 'ışka 'ışk eri baña çün itdük *iktidâ*

Pes *söz ki* ola 'ışk-ı Huzâyile müctemi'
Hâl ehli görse ketm ide mi sırrını Huzâ

Ehl-i vişâle belki olur her dem âyine
Andan görür cemâl ü kemâl ol durur ğidâ

(*Divan*, G. I/1, 6, 7)

Bu gazelin matla'ında şair, kendinin iki farklı yönünü vurgulamaktadır: *muktedî* ve *muktedâ*. *Aşka iktidâ eden* biri olarak kendi aşkını, yaşadıklarını dile getiren şair bir *muktedâ* olarak "ışk eri, yol eri, yol ehli, mürîd-i ışk, ehl-i Hak, ehl-i irfân, merd-i Hak, tâlib-i dîdâr, tâlib, ârif, sâlih, sâlik, âşık, sûfi, ehl-i yakîn, ehl-i dîn, mü'min" diye nitelediği kendi *muktedâ*lerini *irşâd etme* düşüncesiyle onlara sırrına erdiği aşkın bilgisini, tecrübesini aktarır.

Ona göre nefsin yönlendirmeleriyle söz söylenmemeli, söylenen her söz ilahî kaynaklı olmalıdır:

Söz ki nefs-i şümdan şadır ola Hâk'dan ba'îd
Her ne kim Hâk'dan gelür nefsüñ hilâfidur baña

(*Divan*, G.IV/7)

Şiirlerini, şi'r-i halk-âzâr (*Divan*, K. XXII/16), pend (*Divan*, K.XVI/101), râz-ı nihândan bir haber (*Divan*, G. II/12), dürer-bâr-ı ilâhî (*Divan*, G. II/13), şi'r-i dil-keş (*Divan*, G. LXVI/6), esrâr-ı gaybî (*Divan*, G. LXXII/1), âşâr-ı gaybî (*Divan*, G. LXXII/2), güftâr-ı gaybî (*Divan*, G. LXXII/9), şi'r-i rengîn (*Divan*, G. C/9), şi'r-i fazîlet-bağş (*Divan*, G. CXIV/10), eş'âr-ı nâzûk-şab' (*Divan*, G. CXIV/11), sır-ı 'ışk (*Divan*, G. CLIII/9), şi'r-i şafâ-bağş (*Divan*, G. CLXXI/10), nuğk-ı cân-bağş (*Divan*, G. CLXXVI/9), şi'r-i âb-dâr (*Divan*, G. CLXXXII/4), şi'r-i şeker-bâr (*Divan*, G. CCIV/9), dürer, gevher-i yik-dâne (*Divan*, G. CCXXIII/9) gibi sıfatlarla niteleyen Fedâî, şiirleriyle amacının, aşkın sırlarını açıklamak, Tanrı'ya ulaşmanın yollarını göstermek, evrenin bilgisini içeren bir nasihat-name yazmak, okuyucuya hikmet sayfalarından nükteler sunmak vb. olduğunu şiirinde sık sık dile getirir:

Sen Fidâyî zehr-i hier ü kand-i vaşlından künüz
Aç ki budur tâlibe ancak bu dîvândan ğarâz

(*Divan*, G. CXXVII/9)

diyerek divan tertib etmekteki amacını *tâliblere* ayrılık zehri ve kavuşma şekerini tattırmak olarak belirleyen şair, bir eserin/şiirin kıyamete kadar okunup ilgi görmesinin gizli sırları açıklamasıyla mümkün olabileceği düşüncesindedir:

Tur Fidâî söyle ol rāz-ı nihāndan bir haber
K'ışbu divān üze tā-ḥaşr isteseñ divān ola

(*Divan*, G. II/12)

Ancak sırrın, ehil olmayanlara açıklanmaması bütün ilimlerde olduğu gibi tasavvuf ilminde de dikkat edilmesi gereken bir konudur.⁸⁰ Şiirini bilgilendirme (iş'âr) aracı olarak gören şair de bu noktaya dikkat çeker:

Likin eş'âr ile iş'âr itme her nâ-ehle sen
Sırrı k'âhîr gerden-i ḥuke münâfidür sebec

(*Divan*, G. XXXVIII/11)

Ḳo Fidâî pendî her 'âkilden inşâf isteme
Râh-ı Ḥaḳ'dur bu yolu hem 'ışk eri âdem tutar

(*Divan*, G. LVIII/13)

Bir yola giren, yani aşkın sırlarını öğrenmeye istekli ve yetenekli kişilere ise her şeyi açık açık şerh edip anlatacak bir tercüman gerekir:

Şerḥ it Fidâî yol erine sırr-ı 'ışkı fâş
Lâ-büddür andan ehline bir tercümân gerek

(*Divan*, G. CLIII/9)

Bir naşîhat-nâme yaz ḥalka Fidâî şî'r ile
K'ola bîzâr olmasa uş kâ'inātuñ defteri

(*Divan*, G. CCXVIII/10)

Yukarıda verilen örnek beyitlerde şiirinin amacını ve şair olarak kendi konumunu belirleyen Fedâî, sık sık bu yolda söyleyişlere yer verir:

Pes dürer-i naşîhat it nazm ola tā cihāna neşr
Ḳalb ide 'unfi nef'a ḥalk tutmaya şekl-i pündî pend

(*Divan*, G. LIII/9)

Sen Fidâî bu naşîhat dürerin silküñe çek
Gerçi maḥbündür ola ḥilye bu baḥr-i remele

(*Divan*, G. CXCIII/11)

Bu naşîhat kim mürîd-i rāha şerḥ itdün eger
Güş ide deng ola pîr-i ḳalb-i dîn telkîñüñe

(*Divan*, K. XXVII/28)

⁸⁰ "...Nâ-ehl olanlara 'ilm ile semâhat olunması 'ilmi izâ'a eylemek olmasıyla şer'an mezmûm olduğu gibi ḳâbil-i 'ilm olanlardan daḥı 'ilmiñ ketim olunması o mişillü kimseler ḥaḳkında zulm eylemek olmasıyla bu daḥı şer'an mezmûmdur ... Ehl-i taşavvufiñ kelimâtını 'avâm-ı nâsa işâ'adan ictinâb olunmak daḥı cümle-i âdâbdandır." Serkiz Orpilyan-Seyyid 'Abdü'l-zâde M. Ṭâhir, *Maḥzenü'l-'Ulüm*, İstanbul 1308, s. 80-81.

Bu deflü nükte şuhf-ı hikmetden ki oldı meşq
‘İşkuñ şahâyifinden anı bir kitâb bil

(*Divan*, K. XI/31)

Fidâyî hikmet-i Haq bil bu şi’ri âyet ile
Ki sırr-ı Haqq u velîdür degül bu şi’r efsûs

(*Divan*, K. XIX/35)

Çoğu mutasavvıf şair gibi Fedâî’nin de bir *medhiye* şairi olmadığı söylenebilir. Fedâî, az sayıdaki *medhiyelerinde* kendini *meddâh-ı sulţân-ı cihân-bağş*, *mâdiğ*, *vaşşâf-ı kerem* olarak niteler ve bu yolda yazdığı şiirleriyle amacının geride güzel bir anı bırakmak olduğunu belirtir:

*Medhü*nde gerçi kâşırım ammâ ki söyleden
Andan bu cânda bir heves-i intihâb bil

Ol *midhat* içre şab’-ı Fidâyî-i *mâdiğ*ün
Ehl arasında şi’r ile hâzır-cevâb bil

(*Divan*, K. XI/31-34)

Gerçi berg-i sebz-i şâhidür bu *medh-i dil-güşâ*
Lîk kâdr ile ol eblehdür Fidâyî fi’l-meşel

Lîk fazl-ı *medh* ü nağs-ı şi’r k’olmuşdur be-hem
Ehl-i fazl içinde nâfi’ter ola çün şehd ü hal

Ben de çün *meddâh-ı sulţân-ı cihân-bağş*am niçün
Ola halk içinde şi’r ü kâdrüm ednâ vü ekal

(*Divan*, K. VII/44,46,48)

Gerçi hod lâyıq degül inşâ yöninden *medhü*ne
Lîk şıdk ile redîf itmişdür uş ‘amdâ laîf

(*Divan*, K. X/33)

Sen Fidâyî tur ur el dâmen-i şâh-ı kereme
K’okıya şâh-ı kerem aduña *vaşşâf-ı kerem*

(*Divan*, G. CLXIII/10)

Ben kimem anlara ki idem medh yâ du’â
Mağşûd bendeden *kala bir yâdigârdur*

(*Divan*, K. VI/45)

Pes ko bu *hoş yâdigân* şeyhe vü her câna sen
K’okına tâ cân u ten pervâz urup uşanasın

(*Divan*, K. XXXI/25)

Sen Fidâyi merd iseñ bāb-ı mürüvvetden dem ur
 Komağ isterseñ cihān içinde bir *hoş yādīgār*
 (Divan, Kıt'a XVI/14)

Fedâf Divanında cinas, iştikak, kalb, tashif, tarsi' gibi lafız ve imlâ sanatlarının ön plânda olduğu görülmektedir. Hemen her Divan şairinin dünyasında önemli bir yeri olan ve birtakım kelime oyunlarının sergilenmesine imkân sağlayan bu sanatlar, bir *tasannu'* ürünüdür. Fedâf'nin söz konusu sanatlara sıklıkla yer verdiği, hatta bu sanatların adlarını beyitte andığı; kimi zaman yazdığı şiirlerin nazım biçimleriyle, vezinleriyle, içerikleriyle ilgili doğrudan bilgiler verdiği görülmektedir:

Şanma her kalb ışıını kalb iy sevād ehli fakih
 Kim bilür *mağbūl* olursa bakma sen *mağlūb* aña
 (Divan, G. IX/3)

Nik *teşhîş* it ki *tashîf*ü *müşābih* çok şakın
 Yār yar u dār dar añlanmasun *tümār mār*
 (Divan, G. LXVI/11)

Şuñf-ı dilde vākıf-ı *tashîf* iseñ rüsen oқи
 Her *mürîd*-i nefsi *mürted* piş-i merdān-ı ferîd
 (Divan, G. LVI/2)

Pes dūrer-i naşlhat it nazm ola tā cihāna neşr
 Kalb ide 'unfi nef'a halk tutmaya şekl-i püñdi pend
 (Divan, G. LIII/9)

Söyle Fidâyi vaşl uma *nāñık*-ı *kāñıñ* olma sen
Kāşıd-ı *şādıkuñ* yiri şadr u naşlbi *nağd* u *kand*
 (Divan, G. LIII/10)

Hā vü *sîn* ü *nūn*-ı *Sübhān*'dur ki virür nūr-ı zāt
 Gerçi bir kaç günlük ol bu tende bir mihmān imiş
 (Divan, G. CXVII/3)

Silkine nuñkuñ anlaruñ *nazm* idegör ki dūr bigi
 Neşr ola yiryüzine tā bunca nebire-i halef
 (Divan, K. V/27)

Bu *müşemmen şî'r* k'olmuşdur 'arūz u *darbı kaşr*
 Şadr u *haşv* ü *ibtidāsı sālīm* ü *bañr-i remel*
 (Divan, K. VII/53)

Sen Fidâyi bu naşihat dürelin silküñe çek
Gerçi *maḥbûndur* ola ḥilye bu *baḥr-i remele*
(*Divan*, G. CXCIII/11)

Fedaî'nin Nazireye Bakışı

Bir şiire nazire yazma geleneği, “zemin şiiri geçme arzusu”, “üstad şairleri izlemek”, “meydan okumalara cevap verme ihtiyacı”, “bir dostluk nişanesi olarak nazireleşmek”, “genç şairleri teşvik”⁸¹ gibi nedenlerle ortaya çıkmış ve şiirin gelişmesinde önemli bir işlevi yerine getirmiştir.

Luṭfuñ ki perveriş kıla ‘aşruñda dimeye
Kimse nazîre nazm-ı güher-bârum üstine
(*Divan*, K. XIII/24)

diyen Fedaî'nin de nazireyi bir yarışma alanı olarak algıladığı anlaşılmaktadır. Şiirine nazire yazılamayacağını söyleyen şair,

Egerçi ehli katında bu muhtaşar görünür
Velî nazîre diyen bulmaya bu şi'ere nuzâr
(*Divan*, K.XVI/159)

beytiyle de kendi şiirinin nazire olmadığını vurgulamaktadır.

Şiirlerine nazire söyleşen şairlerin, kimi zaman doğrudan adları anılır, kimi zaman da göndermelerle bu ilişki belirtilmek istenir. *Fedaî Divanında* Selman-ı Savecî (öl.769/1367), Kemal-i Hucendî (öl. 803/1401) ve Emir Hüsrev-i Dihlevî (öl. 725/1325) dışında hiçbir şairin adı anılmamıştır:

İrse teşrîf-i kabûl-i Ḥaḳḳ'a ḥod taḥsîn ide
Ḥarfine şad cân-ı Selmân u Kemâl ü Dehlevî
(*Divan*, K. XXXIV/23)

Nuṭḳ-ı cân-efzânu ol lebden revân it dem-be-dem
Tâ kıya biñ maṭla' ol tarşî'-i Selmân üstine
(*Divan*, G. CCX/8)

‘Ârifâ sıḥr-i Fidâyi-râ be-ḥ’ân ez-rûy-ı luṭf
Gerçi z’în eş‘âr-ı ü eş‘âr-ı Selmân ḥoşterest
(*Divan*, Farsça şiirler XIII/9)

Yukarıdaki her 3 beyitte de Selman adına yer veren Fedaî için, bu şairin özel bir yeri olduğu söylenebilir. Bilindiği gibi Selman, sanatlı şiirin önemli

⁸¹ M. Fatih Köksal, “Klâsik Türk Şiirinde Nazire Yazıcılığı”, *Diriözler Armağanı*, Ankara 2003, s. 269-277.

temsilcilerindedir. Özellikle yazdığı sanatlı kasideleri bu yolda şiir yazarlarca örnek alınmıştır.⁸²

Fedâî'nin az sayıdaki Farsça şiirleriyle Selman-ı Savecî Divanı arasında yapılan karşılaştırmada nazire ilişkisi olabilecek yalnızca 1 gazel ortaya çıkmıştır. Kâfiye, redif, vezin ve beyit sayısı bakımından birbiriyle örtüşen gazellerin matla' beyitleri şöyledir:

Murâkıb şev tu ger h̄âhî ki bā-cānāne beşşinî
 Çü bi-h̄îşî çi der-Ka'be çi der-büt-h̄âne beşşinî (*Divan*, Farsça
 Şiirler XII)
 Tu-rā vaḳtî resed şüfl ki bā-cānāne beşşinî
 Ki ez-seccāde ber-h̄lîl ve der-meyhāne beşşinî (*Divan-ı Selman*,
 s. 281)

XVI. yüzyılın önemli nazire mecmualarından Eğridirli Hacı Kemâl'in *Câmi'ü'n-nezâir* (düzenleniş tarihi 1512), Edirneli Nazmî'nin *Mecma'u'n-nezâir* (düzenleniş tarihi 1523) ve Pervâne b. Abdullah'ın *Mecmu'a-i Nezâir* (düzenleniş tarihi 1560) adlı eserlerinde Burdurlu Fedâî'nin herhangi bir şiiri bulunmamaktadır.

Edirneli Nazmî'nin eserinde zemini Sâmi'ye ait olan bir şiire nazire söyleyenler arasında Safâî, Âzâd, Hızrî Bey, Sücudî ve Zatî ile birlikte Fedâî mahlâslı bir şairin de adı geçmektedir.⁸³ Aynı nazire ilişkisine Pervane Bey de mecmuasında yer vermiştir. Bu esere göre ise zemin Hızrî Bey'e aittir ve şiir, Zatî, Figanî, Tali'î, Sücudî, Fedâî, Âzadî, Hicabî, Cihanî, Nihanî, Muhibbî, Basirî, Camî'î, Tarikî, Lealî, Refikî, Rahmî, Mihri, Sürurî, Feridî, Nazmî, Fazlî-i İstanbulî, Sıhrî, Muidî, Necatî ve Sıfatî mahlâslı şairlerce tanzir edilmiştir.⁸⁴

Söz konusu nazire ilişkisinde,

'Âşıkı 'âlemde ma'düm eylemekdür hū saña
 Aldı ağzuñdan haber şimdengirü yâ hū saña

⁸² Selman, Hâce Reşidü'd-din Fazlullah övgüsünde yazdığı

Şafâ-yı şafvet-i rüyet bi-rîht âb-ı bahâr

Hevâ-yı cennet-i küyet bi-bîht müşk-i Tatâr

matla'ı ile başlayan kasidesinde yüz yirmi sanata yer vermiştir (bkz. Mansûr Restgâr-ı Fesâî, *Envâ'-ı Şi'r-i Fârsî*, Şiraz 1373, s. 98, 529). Bu matla', Fedâî'nin yukarıya alınan 2. beyitte Selman'ın tarsi'lerini neden andığını açıklar niteliktedir.

⁸³ M. Fatih Köksal, *Edirneli Nazmî Mecma'ü'n-Nezâir (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hazcettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001, s. 393-396.

⁸⁴ İbrahim Sevinç, *Pervane Beg Nazire Mecmuası (1b-29a), Transkripsiyonlu Edisyon Kritikli Metin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, s. 43-44.

matla'lı şiirle yer alan Fedâî, aynı mahlâslı başka bir şair olmalıdır. Çünkü *Divanda* böyle bir şiir bulunmamaktadır.

Terbi', tahmis, tesdis gibi musammatların nazireyle yakından bir ilişki içerisinde olduğu bir gerçektir.⁸⁵ Bu nazım biçimlerinin *Fedâî Divanı*nda bulunmaması da onun nazire yazma çabası içerisinde olmadığı biçiminde yorumlanabilir.

Yine de Fedâî'nin Şeyhî (ö. 1431), Ahmet Paşa (ö.1496-97), Necatî (ö. 1509), Fuzulî (ö. 1556), ve Bakî (ö. 1600)'nin gazelleriyle kâfiye, redif ve vezin bakımından aynı olan şiirleri vardır. Söz konusu gazellerin matla'ları şöyledir:

Ne fitnedür 'acebâ gözlerün ki cân iledür
Ne cân durur sözüñün lutfi kim cihân iledür
(*Şeyhî Divanı*, s. 38)

Tapuñla hem-dem olan dil-şikeste cân iledür
Kapuñda beste olan ni'met-i cihân iledür
(*Fedâî Divanı*, G.LXXIII)

Bu gönülüm şehrine düşdi gözümde nâ-gehân âteş
Yaşam saqqâsı irmezse tutar mülk-i cihân âteş
(*Ahmet Paşa Divanı*, s. 180)

Tutupdur zülfün ucundan cemâlünle cihân âteş
Gice ile olıcak halka kati eyler ziyân âteş
(*Necatî Divanı*, s. 298)

Çeküp cüş itdi tâ dilden dehâna bir zübân âteş
K'eger peyzâ kılam tutar ser-â-ser âsumân âteş
(*Fedâî Divanı*, G. CXVIII)

Cân kıldı sefer hecr ile cânân ele girmez
Dil yandı gider derd ile dermân ele girmez
(*Necatî Divanı*, s. 279)

İstense bu gün şıdık ile bir cân ele girmez
K'ol cân vire cânşuz diye cânân ele girmez
(*Fedâî Divanı*, G.CIII)

⁸⁵ Köksal, *agm.*, s. 243-244.

Gel gönülden ey meh-i nâ-mihr-bân yâd it beni
 Hey vefâ-dâr itüñem bir seng ile şâd it beni
 (*Necatî Divanı*, s. 543)

Yâ Rab añ añam buyurduñ añdum uş yâd it beni
 Şâkirem bu evde senden anda hem şâd it beni
 (*Fedaî Divanı*, CCXXVI)

Her ki Hâk'dan vaqt ü fırsat var iken cân istemez
 Gâfil-i bî-behredür kim luţf-ı cânân istemez
 (*Fedaî Divanı*, G.XCVII)

Teşne-i câm-i vişâlün âb- hayvân istemez
 Mâ'il-i mür-i haţun mülk-i Süleymân istemez
 (*Fuzulî Divanı*, s. 239)

Yüz tut ol manzara tâ gül-şen-i zîbâ göresin
 Her nazar güllerini tâze vü hamrâ göresin
 (*Fedaî Divanı*, G. CLXXVII)

Seyre çıksun ne temâşâ ola peydâ göresin
 Bir iki gün hele şabr eyle temâşâ göresin
 (*Bakî Divanı*, s. 337)

Kerîmâ kıl kerem bir dem nazar şal mürğ-ı cân üzre
 Ki tâ pervâz ura bî-per ser-â-ser âsumân üzre
 (*Fedaî Divanı*, G. CLXXXVIII/1)

Nevâ-yı dil hevâ-yı vaşl-ı yâr-i dil-sitân üzre
 Şadâ-yı şavt-ı bülbül naķş-ı bâğ u büstân üzre
 (*Bakî Divanı*, s. 359)

Ayrıca Ahmet Paşa ve Fedâî'nin matla'ları aşağıda verilen gazelleri, rediflerindeki değişiklik dışında birbiriyle büyük benzerlik göstermektedir:

Bir sencileyin yâr-ı cefa-kârı kimün var
 Bî-rahm u sitem-kâr u dil-âzârı kimün var
 (*Ahmet Paşa Divanı*, s. 152)

Bir sencileyin yâr benüm var kimün var
 Her işde vefâ-dâr benüm var kimün var
 (*Fedaî Divanı*, G.LXXXIII/1)

Fedaî'nin edebî kişiliğini de ortaya koyan bu değerlendirmelerin ışığında şunlar söylenebilir:

Ma'nîye bak hakîkat ehliyiseñ
Metni ço mâyl-i mecâz olma (Divan, G. CXCVII/8)

diyerek şiirde önemli olanın *mânâ* olduğunu belirten şairin *Divan*na egemen olan temel unsur tasavvufî öğretimdir. Okuyucuyu bir tâlib ve sâlik olarak gören şairin ona yol gösterme amacıyla şiir yazdığı görülür. *Didaktik* bir üslûpla yazılan ve lâfız sanatlarıyla süslenen bu şiirlerin duygu yönünden eksik olduğu söylenebilir.

Şiirde yeni biçim ve söyleyişler arayan şair, eldeki verilere göre ilk *bahr-i tavîl* şairidir. Şairin bu bahirle yazdığı iki kaside, kaside nazım biçimi açısından da önemlidir. Onun yine kasidede *müstezad* denemesi ve 11 dizelik bentlerden oluşan bir *musammat* yazması da bu arayışın bir sonucu olarak görülebilir.

*Divan*na genel olarak bakıldığında, kasideleriyle dinî ve tasavvufî konuları işleyen Fedaî'nin, ahlâkî konuları kıt'a nazım biçimiyle sunduğu hikâyeler aracılığıyla dile getirdiği; gazellerinde ve musammatlarında ise daha coşkulu bir dil kullandığı söylenebilir.

MEVLÂNÂ ve MEVLEVÎLİKLE İLGİLİ ŞİİRLER

Gazel⁸⁶

Şad selâm olsun saña iy luţf u cüduñ kânı Pîr
İy kemâl-i hayr u ihsân ile halkuñ câmı Pîr

Çok muşîbet ırmış işitdüm saña Hâk'dan tamâm
Hikmet aña iy bu devrûñ hâl ile Loqmân'ı Pîr

Ya'nî 'azm itdün k'iresin cem' ile ol hazrete
İy iki günlük bu dünyâ dârnuñ mihmânı Pîr

Bildün âhir ol ki virmez varın irmez Hâk'a hep
Virdün iy cüd ile cennet bâğınuñ der-bânı Pîr

Hod rızâ virmek saña Hâk'dan ne gelse hüdur um
Her birine biñ 'ivâz iy rahmete erzânı Pîr

Mâl ile gerçi gânisin hâl ile bildük velî
Şimdi sensin bu kamu fakr ehlinüñ sultânı Pîr

⁸⁶ *Divan*, G. LXIX. Vezin: - • - - / - • - - / - • - - / - • - -

Bu fakîr ister sizi geh geh ziyâret itmege
 Qandasın iy halka zâhir Râzîk'ün ihsâmî Pîr

Bizde tâkat yok vişâle bâri sen uyhuda gel
 'Arz-ı rüy it iy gönüller derdinün dermânî Pîr

İy Fidâyî'nün ziyâret-gâhı cândan şevk ile
 Sırr-ı Mevlânâ vü Şems ihvâna ni'met kâni Pîr

Murabba⁸⁷

Der-Medh-i Hâzret-i Şulţānu'l-Muḥakkıķın Mevlānā Celālu'l-Hāķ ve'l-
 Milleti ve'd-Dīn Muḥammed-i Belḫī ḳaddesa'llāhu sırrahu'l-'aziz

Sırr-ı Hāķķ u Muştāfā vü Murtażā genc-i 'ulūm
 Ḳuṭb-ı 'ālem mefḫar-i eṣrāf-ı keṣṣāf-ı hūmūm
 Müştērî-ṭālî' 'utārid-sıret ü beyzā-ḳudūm
 Hâzret-i şeyḫūm Celāle'd-dīn-i Mevlānā-yı Rūm

Bu nüh-efser çerḫ anuñ bir ḳubbe-i ḫaḫrāsıdur
 Bu basıt-i arz hem bir şuffe-i zībāsıdur
 Hāķ anuñ mevlāsı kendü 'ālemün mevlāsıdur
 Hâzret-i Belḫī Celāle'd-dīn-i Mevlānā-yı Rūm

Çerḫ anuñ 'ıṣķına geymiş başına zerrin külāh
 Meh çeker her dem külāhı ṭarfına bend-i siyāh
 Arz meydān çerḫ taḫt encūm sipāh u aña şāh
 Hâzret-i şeyḫūm Celāle'd-dīn-i Mevlānā-yı Rūm

Māh u mihr-i 'ālem olup mest urur dün gün semā'
 Baş açuķ 'uryān işiginden umarlar intifa'
 Gün yüzinden ol iki ḳındile baḫş eyler şu'ā'
 Hâzret-i Belḫī Celāle'd-dīn-i Mevlānā-yı Rūm

Ol kitāb-ı sırr-ı Hāķ k'ismidür anuñ Meşnevî
 Derc idüp āyāt-ı Hāķķ üzre kelām-ı ma'nevî
 Ḳıldı biñ biñ şāhı 'irfānından anuñ münzevî
 Hâzret-i şeyḫūm Celāle'd-dīn-i Mevlānā-yı Rūm

Her mürde zâhir ü bāṭın vilāyet kânıdur
 Cümle muḫtāc aña gerçi ol fakır dükkānıdur

⁸⁷ Divan, Mus. III. Vezin: -•-•- / -•-•- / -•-•- / -•-•-

Ten bigi kalmışdur ol şüretde anuñ cāmıdur
Hāzret-i Belhī Celāle'd-dīn-i Mevlānā-yı Rūm

Mest-i ma'nī merde beyti řāgar-ı řahbā yiter
'Andelīb-i cāna lafzı gül-şen-i zībā yiter
Pes anuñla şeyh dörd ümm ü toköz ābā yiter
Hāzret-i řeyhüm Celāle'd-dīn-i Mevlānā-yı Rūm

Hāř-ı Hāķ gelmişdür eksüksüz eb ü ecdādı hep
'Arz ider evřāf-ı cinsiyyet müdām evlādı hep
Kendüdür 'ilm-i hāķıķatde yine üstādı hep
Hāzret-i Belhī Celāle'd-dīn-i Mevlānā-yı Rūm

Olmiř idi cem' anuñ devrinde ihvān-ı řafā
Buldılar ol südde-i 'ālīde maķřüd u vefā
Oldı şeksüz sırr ile kāyim-maķām-ı Muřtafā
Hāzret-i řeyhüm Celāle'd-dīn-i Mevlānā-yı Rūm

şems-i sırr-ı Hāķ Hüşāme'd-dīn řalāha'd-dīn kāmı
Oturup taht-ı hilāfet üzre nīk-āyın kāmı
Nefs-i vāhid kılmiş idi kendüye bī-kīn kāmı
Hāzret-i Belhī Celāle'd-dīn-i Mevlānā-yı Rūm

Sırr-ı Mevlānā Veled Sultān u 'Ārif bī-gile
Hızmet idüp oldılar Hāķ'dan güzīn-i silsile
Zerr-i řāf itmişdi hod her kālbi nār-ı 'ıřķ ile
Hāzret-i řeyhüm Celāle'd-dīn-i Mevlānā-yı Rūm

Her biri bu cümle devrinde muķarreb merd idi
Cümlesi fermān-pezīr ol demde řāhib-derd idi
Faķr meydānında bir taht issi řāh-ı ferd idi
Hāzret-i Belhī Celāle'd-dīn-i Mevlānā-yı Rūm

Hāřa k'evlādından ol yenbū'-ı āb-ı luř u cūd
Buldı sīmāsında hūb āřār-ı envār-ı sücüd
K'ol mu'allā kādri şadrında kōdı naķd-i vüçüd
Hāzret-i řeyhüm Celāle'd-dīn-i Mevlānā-yı Rūm

Kanda kim bir Mevlevī gördüm sü'āl itdüm aña
Cümle sırrından haber virdi anuñ kaldım taña
Hāķ bilür hem çok kerāmet kenzi feth itdi baña
Hāzret-i Belhī Celāle'd-dīn-i Mevlānā-yı Rūm

Her muhibb ü tâbi' u neslinden aldum fâyide
 Gün gün işbu vech ile irdüm kemâl-i zâyide
 Şundi dest-i gayb ile genc-i ni'amdan mâyide
 Hâzret-i şeyhüm Celâle'd-dîn-i Mevlânâ-yı Rûm

Bunca hâlât u kemâlât u maqâlât u maqâm
 Kodı her t̄alib neye meyl itse keşf eyler tamâm
 İtdi uş rüşen özin şeyh-i haqıķı ve's-selâm
 Hâzret-i Belhî Celâle'd-dîn-i Mevlânâ-yı Rûm

Ben Fidâyî buldum ol sultân-ı a'zamdan bir ad
 Kim idiserdür lisân-ı devr anı hayr ile yâd
 'Âlem-i kudıs içre olsun tâ-ebed vuşlatda şâd
 Hâzret-i şeyhüm Celâle'd-dîn-i Mevlânâ-yı Rûm

Her velî ger Hâzret-i Bektâş u Seyyid Gâzî'dür
 Birbirinüñ 'âlem-i vahdetde hep dem-sâzıdır
 Haq katında cümlesinüñ cân ile hem-râzıdır
 Hâzret-i Belhî Celâle'd-dîn-i Mevlânâ-yı Rûm

Haq cenâbından uyaķmış cümlesi bir nürdür
 Her ki fark itmek diler sırr-ı Huzâ'dan dürdür
 Evliyâ haqķında bu 'ilm ile hod meşhürdür
 Hâzret-i şeyhüm Celâle'd-dîn-i Mevlânâ-yı Rûm

Kıt'a-i Kebîre⁸⁸

Naķldür ki menbere çıķmışdı Mevlânâ-yı Rûm
 Va'z iderdi rızķ bâbında oķur bir hoş füsün
 K'anı her kim işidüp cāndan ma'ârif kesb idüp
 Hiç mağmûm itmeye tâ merg anı *raybe'l-menûn**

Bir hikâyet naķl ider peyzâ işit kim bir 'azîz
 Otururdu maķ'ad-ı t̄a'atde her sâ'at sünün

Yolda ol bir humre-i pür-zer bulur itmez kabûl
*Fi's-semâ'i rızķukum*** zikriyle tur yâ *yurzakûn****

Ya'nî rızķ-ı âsumânî cezb ider cāndan velî
 Geld'evine gördi hep ehli ser-â-ser garķ-ı hûn

⁸⁸ *Divan*, Kıt'a LXX. Vezin: - . - - / - . - - / - . - - / - . - -

* *Kur'an*, Tur (52) / 30.

** *Kur'an*, Zariyat (51) / 22.

*** *Kur'an*, Âli İmran (3) / 169

Şordı hâli heft rûze cû' elindendür bilür
Şerh kıtur humre-i zerden hem-ân ol zü-fünûn

İşidüp teşnî' iderler aña bi-ğad ol fakîr
Key perîşân oldu pes bildi ki kimdür reh-nümûn

Nâ-geh ol sâ'at bir uğrı gelmiş idi ol eve
Güş idüp ol humre-i zerden nişân ol merd-i dñn

Hamza-vâr ol humreye cân atdı gitdi buldı lîk
Gördi bir mâr-ı siyeh yatmış içinde ser-nügün

Mihr umardı zehr-i kâtil gördi mesmûm oldu merd
İntikâm itmek diler bu hayfa ol merd-i harûn

Beste-leb kılup hem-ân ol humreyi yüklendi çüst
Ol 'azîzüñ revzen-i bâmından atdı enderün

Hurd uşandı humre vü şahna perîşân oldu zer
Gözün açdı gördi merd eydür zihî rızq-ı benûn

Bildi ol k'ol humredür kim buldı çüst aldı naşîb
Ma'nî-i âyet müfesser oldu ref' oldu cebûn

Secde idüp Hazret'e şükr itdi cāndan şıdık ile
K'işbu luftuñ bir demi şad sâle tã'atden füzün

Sen muhâlif iş kılursın geh geh ol Kâdir saña
Nâşır olur görmek isterseñ gözün yaşıyla yun

Tâlib-i gencine rencür-ı ebed bil 'âkıbet
Bulsa vü bulmasa ğamdur cāna rızq olmaz maşûn

Niceler vâkı' olup bulmuş define andan ol
Ala yâ almaya ayruq aña bil irmez 'uyûn

Çudret-i Haq'dan bilür bu keşfi ehlu'llâh-ı pāk
Gerçi cin cinsinden añlar bu hayâlâtı zanûn

Ol binâ kim yaptı Şeddād ibni 'Ād ol bir ara
Feth olup girdi çıkardı nice yük gevher bürün

K'ol cevâhirlle yapıldı Mescid-i Akşâ kıbāb
Cāmi'-i İbni Ūmeyye cümle erkān u şuhûn

Öñde şoñda kimse andan görmedi hergiz nişân
Pâzişehlerden nebillerden ki geçdi şad kurûn

Genc iki cins añla bir medfün-ı halk-ı hâş u ‘âm
Biri kudretten görünür halka ‘ulûn⁸⁹

Ûükm cārî olsa çok merzûka kim mâni‘ velî
Bî-naşîb olsa ne yüzden açıla genc ü ‘uyûn

Hem işitdüm bir kişi mâzîde bulmuş bir defîn
Almış ol bir maşraba zerrîn aramış tâ menûn

Bulmamış nâm u nişân andan ser-i mü isteyüp
Mekr-i Hâk tut bunı yâ insâna cinden bir fütûn

On iki biñ aqçaya şatmış işitdüm ol kişi
Ben inandum sen inanmazsañ muhâlif bil rükûn

Şimdi buldum dir bu devr içre biri feryâd ider
‘Âqbet ‘inde’l-müfettiş ol şüyü‘ oldı kümûn

Kanı dirler elde yok bir zerre ol zerden nişân
Gerçi ikrârını terk itmez yumulmadın cüfûn

Gördiyise derd-mendüñ yok suçı ma‘nide hiç
Gizleyen yâ hikmet için gizledi yâ ecl-i hûn

Vâşılı her kandasâ keşf-i kerâmetdür yıkan
Serd olur lâ-büd hevâlardan kirânetsüz füzûn

Hâli neyse az u çok âhir mücerribler bilür
Kâmil ü nâkış görünür halka olsa âzmûn

Luţfidur ol kim virür evvel naşîb issine başş
Şoñra ketm idüp çeker eţrâfına şad tâ huşûn

Sîm ü zer bir fitnedür kim ‘âlemi kılar harâb
Gerçi ma‘mûr iden oldur kim virür nefse sükûn

Mekr ola yâ fitne sen cehd it belâsından şaķın
Hod ne husr eyler ne rinc ol Hâzret-i bî-çûna çûn

⁸⁹ Nokta ile gösterilen yerler, silik olduğu için okunamamaktadır.

Lik rahm itse saña senden muvâfıkdur hem-ân
Bir temennâ yâ işâret kıl yiter yâ gam künün

Ol 'azîzi gör ki evvel buldı perhîz itdi Hâk
Bir sebep halk itdi rızkın şundi çerh-i nîl-gün

Ya'nî ol cân bu iki 'âlemden oldı behre-mend
Sen anuñ evvel işin tütma tamâm iseñ cünün

Her kerem kim Hâk cenâbından umar bir merd-i pāk
Bed-hayâl ile aña 'ayn-ı dâleldür zunün

Tur Fidâyî bu naşâyih bâbın evvel sen işit
K'ışbu eyyâm içre pür-sevdâ-yı dünyâdur butün

Cümlê bir sevdâda seyr eyler bu eşnâf iy fakîr
Sen yürî Ferhâd-veş seyr eyle küh-ı Bî-sütün

K'olasın evşâf-ı Şîrîn'den habîr ü behre-dâr
Vaşlı bâğı mîvesin 'arz ide saña her güşün

Sâz-ı 'ışkın depredüp 'uşşâk içinde Zühre-vâr
Her habîb-i nâzenîn çenginde çeng ü ergânün

Tâ bu bezm içinde cânlar mest-i lâ-ya'kıl olup
Şâh u tûnî yik-dîl ü yik-sân ola her taht u tûn

Şaff-ı cem'-i mest-i hazretdür işit

90

Gazel⁹¹

Demî k'ez-mîhr-i ân mevlâ şeh-i mevlâyîyân rakşad
Be-şevkeş İn zemîn ber-cüşed u heft âsmân rakşad

Be-şahn-ı hânkah-ı ân dem ki pâ kübed be-ser-mestî
Zi-hüş uftâde z'ân hayret tarab-nâk ins u cân rakşad

Hevâ-yı 'ışk-ı kaddeş-râ çunân bâ-luţf cunbâned
Ki bâ-bâd-ı hoşî güyâ be-pâ serv-i revân rakşad

⁹⁰ Noktalarla gösterilen kısımlar kesik olduğu için okunamamaktadır.

⁹¹ *Divan*, Farsça Şiirler VIII. Vezin: • - - - / • - - - / • - - - / • - - -

Ḳabā-yî nāz-rā geh geh ki pūşed hoş hırāmed z'ān
Be-mestî kull-i dil cunbed zi-şādî cumle cān raqşad

Eger z'ān ḥusn-i bî-hem-tā be-'ālem lem'a'î tābed
Bişüred ḥalq-ı in duniyā vu ehl-i ān cihān raqşad

Be-her cā k'ān beşer şüret reved çun ḳubbe-i Mūsî
Melā'ik der-ṭarab āyend u rūḥ-ı ḳudsiyān raqşad

Her ān kû gerd ü gerded be-raqş ez-mihr-i ü her sū
Be-zîr-i sāye-i ṭübā çu tāvūs-ı cinān raqşad

Muḥammed sırr-ı Mevlānā Celāle'd-dîn-i Belḥî dān
Ki der-devreş heme ḥalq-ı du 'ālem bî-revān raqşad

Zihî devr-i Suleymānî ki dādeş luṭf-ı Yezdānî
Zi-dil her çîz k'ü ḥ'āhed felek bî-şek ber-ān raqşad

Ḥayāl-i ḥāl u zāt-ı ü der-in dilhā ki maḥşürend
Çi gunced in ḳadar k'āyed şutur ber-nāvdān raqşad

Tecellî-i cemāleş-rā bibîn iy mudde'î bārî
Bedān çeşmet ki ez-her gul der-ān ḥār-ı girān raqşad

Egerçi mu'minān der-şaf be-ḥaḳ ber-geşte ml-rānend
Be-gerdiş her munāfiḳ-rā bibîn çun kāfirān raqşad

Fidāyî ḳubbe-i sebz-i Celāle'd-dîn-rā her dem
Niger k'ān pertev-i mihr-i cemāleş çun 'ayān raqşad

Ki ya'nî nūr-ı ān sultān-ı dîn z'in şüret u sîret
Çi rüşen zāyed u tābed çu zāteş der-miyān raqşad

Ḳadem der-rāh-ı 'ışḳ evvel çu binhād in çun in merdān
Hem āḥir her yekî k'āyed der-in der-hem-çunān raqşad